

OLIEN TIL DEN ØKO- NOMISKE- MOTOR

FÅR HJULENE TIL AT SNURRE

Den indflydelsesrige tyske filosof og økonom Karl Marx havde et meget kritisk syn på penge, som han i øvrigt ikke selv havde ret mange af på noget tidspunkt i sit liv. Fra sit fattige eksil i 1800-tallets London beskrev Marx blandt andet penge som et centralt redskab i den måde, kapitalister udnyttede det arbejdende folk på. I dag er der stadig mennesker, som påvirket af hans ideer ønsker sig en verden helt uden penge, hvor guld bliver anvendt til at bygge offentlige toiletter, og hvor alle varer er frit og gratis tilgængelige for alle mennesker.

Den utopi er der ikke mange økonomer, der tror på. De vil nok snarere mene, at den amerikanske sanger Liza Minnelli bedre forstod, hvordan verden hænger sammen, da hun i musicalfilmen *Cabaret* fra 1972 sang den kendte sætning om, at "Money makes the world go around". Penge er nemlig en helt central del af vores hverdag. De fleste mennesker er dagligt i berøring med dem i en eller anden form, og det er meget vanskeligt at forestille sig vores moderne økonomi og samfund fungere uden.

Det er stater og centralbanker, der udsteder pen-

gene og fastlægger pengepolitikken, og på det individuelle og private plan er vi mennesker optagede af penge, fordi de giver os 'økonomisk frihed' og mulighed for at købe de ting og oplevelser, vi gerne vil have. Livet kan være surt for dem, der synes, at de ikke har penge nok. Det udtrykte en komiker engang elegant ved at sige, at han syntes, at penge var en fantastisk opfindelse. Han syntes bare, at der skulle være opfundet nogle flere. Det er en joke, som i hvert fald mange økonomer synes er helt vild sjov. Omvendt har vi jo også talemåden om, at penge ikke er alt, til at minde os om, at de ikke løser *alle* vores problemer.

Mange af os tænker nok, at vi udmærket ved, hvad penge er, og hvad penge kan. Men selv eksperter og professorer i økonomi må indimellem indrømme, at der er aspekter ved penge, som er vanskelige at forstå til bunds. Det kan være mere avancerede spørgsmål, som hvordan vi præcis opgør, hvor mange penge der egentlig cirkulerer i økonomien. Eller hvad det betyder for samfundets økonomi, hvis centralbanken ændrer pengemængden eller renteniveauet. Men det kan også være tilsyneladende simple spørgsmål, som hvad der egentlig får penge til at fungere.

Det er ikke altid let at forklare, hvad der får supermarkedet til at acceptere, at en kunde forlader butikken med en indkøbsvogn fuld af varer, mod at kassemedarbejderen får overdraget en smukt udsmykket seddel, som i sig selv er ganske værdiløs. For penge er jo kun papir, som Dodo & The Dodos sang engang i 1980'erne.

KARTOFLER FOR EN CYKEL

Hvis man bad en tilfældig dansker om at forklare, hvad penge er, ville personen formentlig hive tegnebogen op af lommen og fremvise sine sedler og mønter. Borgeren ville måske også trække sit dankort frem og forklare, at det i en vis forstand også repræsenterer penge, hvilket naturligvis er helt korrekt. Når økonomer skal forklare sig, bliver svaret dog lidt mere nuanceret.

En af de store klassikere inden for økonomisk teori er den amerikanske økonom Paul Samuelsons lærebog *Economics*, som er udkommet i 19 udgaver mellem 1948 og 2009 og er oversat til 41 forskellige sprog. Samuelson definerer i lighed med de fleste andre økonomer penge ud fra tre centrale egenskaber, som har været diskuteret i hvert fald siden den prominente skotske filosof Adam Smith udgav *Wealth of Nations* i 1776.

Penge skal, for at være penge, for det første kunne fungere som generelt accepteret betalingsmiddel, når mennesker udveksler varer og tjenesteydelser med hinanden. Dernæst er det et krav, at penge skal kunne bruges til værdiopbevaring, og endelig skal vi kunne anvende penge som måle- og regneenhed for priser og værdier, som vi for eksempel gør med kroner og øre her i Danmark.

Den både vigtigste og sværeste betingelse er, at vi skal kunne betale med dem bredt. En kort og simpel definition af penge kunne derfor blot være, at det er hvad som helst, som mennesker i et samfund accepterer generelt som 'byttmiddel'. Penge skal være noget, vi kan betale med i så godt som enhver handel.

Selv om jeg i en konkret situation måske ville kunne betale for en brugt cykel med en sæk kartofler, er kartofler ikke penge, da sælgeren af cyklen ikke kan gå til frisør og forvente at kunne betale med kartoflerne for at blive klippet. Uanset hvor skønt de nyopgravede smager om sommeren, er kartofler ikke et generelt accepteret middel til at betale med.

En pengeseddel er et bedre bud på noget, der lever op til de tre fundamentale egenskaber, selv om ikke alle pengesedler er penge, og meget andet end pengesedler kan være penge. Gamle danske sedler er eksempelvis ikke længere gyldige, og handlende accepterer dem ikke som betaling. De er altså ikke længere penge i teoribøgernes forstand.

Tilsvarende kunne en af mine polemiske økonomi-studerende hævde, at amerikanske dollarsedler ifølge lærebogsdefinitionen heller ikke er penge set fra en dansk synsvinkel. For selv om en amerikansk turist sikkert godt kunne finde en souvenirbutik på Strøget i København, som vil acceptere hans dollars for en plastikmodel af Den Lille Havfrue, vil der også være mange butikker, der *ikke* ville. Dermed er dollarsedler ikke et generelt accepteret betalingsmiddel i Danmark, heller ikke selv om butiksejeren let kan omveksle dem til danske kroner hos en bank eller et vekselbureau.

DOLLAREN STYRER VERDEN

Amerikanske dollars er altså noget tættere på at opfylde definitionen af penge set med en danskers øjne end for eksempel en sæk kartofler. For en person, der står i

Ecuador med et bundt dollars i hånden, er situationen dog anderledes.

Der er nemlig adskillige lande uden for den amerikanske møntfods hjemstavn, hvor dollarsedlerne fint lever op til pengedefinitionen. I blandt andet Ecuador, El Salvador og Zimbabwe er amerikanske dollars nemlig officiel valuta og dermed både lovligt betalingsmiddel og generelt accepteret i almindelig handel. I mange andre lande såsom Canada, Mexico og Egypten er amerikanske dollars også generelt accepteret uden dog at være officiel valuta.

At penge skal være et brugbart middel til at opbevare værdi, indebærer, at vi kan anvende dem til at udskyde vores forbrug til et senere tidspunkt. Her kan høj inflation være en udfordring, hvis værdien af pengene ikke følger med de generelle prisstigninger i samfundet. I Danmark kiggede inflationsspøgelset frem for alvor i 2022-2023, hvor prisstigningstakten på et tidspunkt nåede op over 10 %. Den situation gjorde ondt på danskernes købekraft og svækkede de danske penges evne til at bevare værdi over tid.

Uvæsenet kom heldigvis under kontrol, men til tider går det helt galt. Det gjorde det for eksempel i 1920'ernes Tyskland, hvor hyperinflation hærgede, og hvor varepriserne i perioder fordobledes hver anden dag. De tyske pengesedlers værdi blev udhulet så hurtigt, at nogle borgere havde større glæde af at anvende dem som tapet på væggen eller brændsel i kakkelovnen end til at købe dagligvarer for.

Værdipapirer og ejerboliger *kunne* være pengekan-

didater, fordi vi forventer, at de bevarer en vis værdi over tid, men de falder på kravet om, at penge skal kunne anvendes bredt til at betale med i almindelig handel. Det vil således nok kræve mere end gennemsnitlige overtalelsesevner at betale med en dansk statsobligation for en pakke hakket oksekød, en pose burgerboller og tre rammer dåsecolaer på indkøbsturen til Bilka.

Der er altså mange gode midler til at opbevare værdi, som ikke kan fungere som penge. Tilsvarende er det klart, at for eksempel bananer, kartofler eller softice på grund af deres meget begrænsede evne til at bevare værdi over tid *ikke* kan opfylde kravet.

BYTTE, BYTTE BANAN

Nu vi er ved bananer, kan vi jo overveje, om de kan opfylde kravet om at fungere som regneenhed til at udmåle værdi og til at betale med. Det ville de formentlig godt kunne. En banan er en rimelig veldefineret vare i forhold til så meget andet. Bevares, de kan variere lidt i størrelse og måske også i kvalitet, men en frisk og rask banan ved folk i store træk, hvad er, så i princippet er der ikke noget i vejen for, at vi opgjorde værdien af alle mulige andre ting i bananer.

Sagt på økonomsprog kunne vi fint anvende bananen som standardenhed for værdi. 'En banan' har ydermere den fordel, at det er en meget passende størrelse regneenhed i almindelig handel modsat for eksempel 'en bil' eller 'en ejerlejlighed'. Biler og ejerlejligheder er i øvrigt også meget mindre homogene, altså mindre ens, end bananer. Hvis en pensionsopsparing blev op-